

Kyvykkyyden merkitykset taloussanomalehtien pääkirjoituksissa

---

*Heli Katajamäki
Viestintätieteiden laitos
Vaasan yliopisto*

This article focuses on evaluation in the language use in two Finnish business newspapers, Kauppalehti and Taloussanomat. The aim is to discuss Capacity, which is a subdivision of evaluation targeted on human beings. The considerations are based on empirical evidence of chosen linguistic features used in 20 editorials of Kauppalehti and Taloussanomat published in September 2001 and 2005. The theoretical basis of the study lies in Appraisal theory, which shares the systemic-functional view of language (eg. Martin 2000).

The article describes how the meanings called Capacity are constructed in Finnish business editorials by using lexical and grammatical devices. Based on the empirical notions, it is shown how the linguistic devices and their grammatical features can emphasize the focus of evaluation. The focus can be placed on either animate actors or on entities, actions or processes within the class of Capacity. When construing the meanings of Capacity, the human beings as targets are often left implicit. If a human is mentioned, it is mostly an institutional actor, either economical or political. Occasionally, it is a political person. When the target is left implicit, the judgement emphasizes the processes in which someone is able to do something.

Avainsanat: Arvottava kielenkäyttö, kyvykkyys, pääkirjoitus, taloussanomalehti

1 Johdanto

Pääkirjoituksia pidetään tekstilajina, jolle on ominaista sekä argumentatiivisuus että arvottavuus (Heikkinen 1999: 24; van Dijk 1993: 265). Kantaaottaminen ja siten myös subjektiivisuus nähdään usein ei pelkästään sallittuna, vaan usein jopa välttämättömänä, jotta pääkirjoitus toteuttaisi sille asetettujen ihanteiden mukaista tehtäväänsä yhteiskuntaan vaikuttamaan pyrkivänä tekstilajina (esim. Fink 1996; Huovila 2001). Vaikka sekä argumentatiivisuutta, arvottavuutta että kantaaottamista voidaan lähestyä hyvin eri tavoin määriteltynä ja näin pikemminkin moninaisena kuin dikotomisena ilmiönä, voidaan olettaa, että myös taloussanomalehtien pääkirjoituksissa rakennetaan arvottavia merkityksiä. Tässä artikkelissa tarkastelen taloussanomalehtien pääkirjoituksissa rakennettuja arvottavia merkityksiä eli merkityksiä, joilla rakennetaan jostakin kohteesta positiivisia tai negatiivisia merkityksiä¹. Kun esitämme jonkin olevan hyvä tai huono asia, emme enää pelkästään kuvaa maailmaa sellaisena kuin se on². Tässä

artikkelissa keskityn 'kyvykkyyden' merkityksiin ja niihin kieliopillisiin keinoihin, joilla ne tuotetaan pääkirjoituksiin.

'Kyvykkyyden' merkityksiä lähestyn suhtautumisen teorian (Appraisal theory) näkökulmasta. Suhtautumisen teoriassa arvottamista tarkastellaan kolmen eri luokan avulla, joita ovat ihmisten arvottaminen (judgement), asia-arvottaminen (appreciation) ja tunne (affect). Ihmisten arvottaminen on ihmisten ja heidän käyttäytymisensä arvottamista, asia-arvottaminen ihmisten tekemien asioiden ja esitysten kuin myös esineiden arvottamista. Ihmisten arvottaminen on jaettavissa viiteen eri alaluokkaan: normaaliuteen (normality), kyvykkyyteen (capacity), päämäärähakuisuuteen (tenacity), rehellisyyteen (veracity, truth) ja sopivuuteen (propriety, ethics). (Martin 2000, Martin & White 2005, White 1998.) 'Kyvykkyyden' merkityksin ihailaan tai kritisoidaan jonkun henkilön pätevyyttä ja pystyvyyttä. Esimerkiksi sanoja *taitava, urheilullinen, järkevä* voidaan jossakin kontekstissa käyttää positiivisten 'kyvykkyyden' merkitysten rakentamiseen, ja sanoja *typerä, hidas, kömpelö, epäjärjestelmällinen, hullu* negatiivisten 'kyvykkyyden' merkitysten rakentamiseen. (Martin & White 2005: 53.)

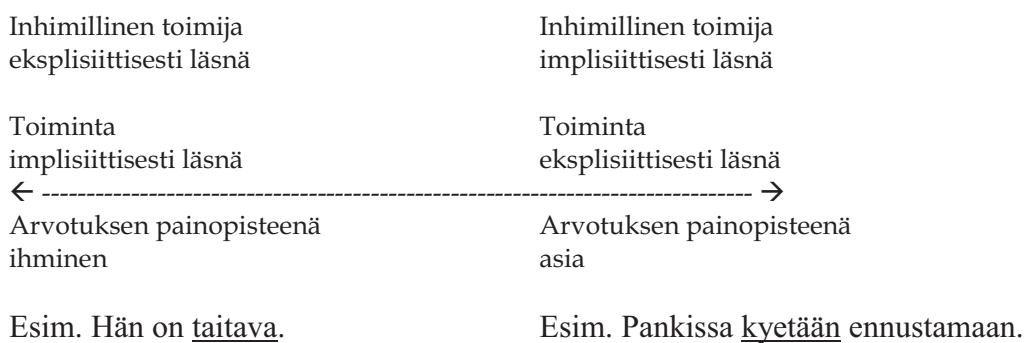
Suhtautumisen teoria pohjautuu Hallidayn systeemis-funktionaaliseen kielenkuvaukseen. Kielenkuvaukseen pohjaten mallinnetaan suhtautumisen systeemi, jonka avulla kielellisiä merkityksiä voidaan lähestyä kielen sanallisten ja kieliopillisten valintojen näkökulmasta, toisin sanoen tekstin yksittäisten, eksplisiittisesti arvottavien merkitysten näkökulmasta. Näin voidaan tarkastella tekstejä menetelmällisesti alhaalta ylöspäin (Martin & White 2005: 70). Thompson ja Hunston (2000: 19–20) nostavat esiin Hoeyn (1983) tekstimallinnuksen, jonka viimeistä jaksoa Hoey nimittää arvioinniksi, mutta jossa Thompsonin ja Hunstonin mukaan arviointi rakentuu jakson sijainnin kautta. Tekstin arvioivat merkitykset rakentuvat siten sen mukaan, missä kohdin ilmaisu on tekstissä ja millainen funktio tällä jaksolla on suhteessa koko tekstiin. Näin tulkittuna arvioivan tekstin (jakson) ja yksittäisen merkityksen rakentaman arvottavuuden raja liudentuu. (Thompson & Hunston 2000: 19–20.) Tätä analyyttistä ongelmaa pyrin välttämään keskittymällä eksplisiittisiin merkityksiin. Arvottavia merkityksiä pidän eksplisiittisinä, kun ne saavat kontekstissaan arvottavan merkityksen ja kun ne ovat paikannettavissa johonkin yksittäiseen tekstin sanastollis-kieliopilliseen valintaan.

Kieliopillisesta näkökulmasta potentiaalisia arvotuksia ovat näin modaaliset verbi-lausekkeet ja adjektiivit. Näistäkään kuitenkin kaikki eivät rakenna arvottavia merkityksiä (ks. adjektiiveista Katajamäki 2006).

Martin ja White (2005: 54–56) esittävät, että ihmisten arvottaminen ja modaalisuus muodostavat jatkumon, jonka toisessa päässä ovat arvottamisen sanastolliset reaalistumat ja toisessa kieliopilliset reaalistumat. He kuvaavat arvotusten kieliopillistumista esimerkein:

- Hän on tarpeeksi *terve/kypsä/etevä*... / He's healthy/mature/clever enough...
- Hän on tarpeeksi *vahva* menemään. / He's strong enough to go.
- Hän on *kyvykäs* menemään. / He's capable of going.
- Hän on *kykenevä* menemään. / He's able to go.
- Hän *pystyy* menemään. / He can go.

Koska 'kyvykkyyden' merkitykset on sijoitettu alaluokaksi ihmisten arvottamiselle, merkitykset vaativat joko eksplisiittisen tai implisiittisen inhimillisen toimijan (Martin & White 2005: 59). 'Kyvykkyyden' merkityksissä on siten aina joku 'kyvykäs', joka nimetään joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti. Ihmisten arvottamisen luokkaan kuuluvia 'kyvykkyyden' merkityksiä voidaan kuvata jatkumolla, joka muodostuu tilanteessa valitun esitystavan mukaisesti. Kun jotakin inhimillistä toimijaa (henkilöä tai institutionaalista toimijaa) arvotetaan 'kyvykkääksi', ihminen on taitava jossakin toiminnassa, joka voidaan nimetä joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti. Samoin kun jotakin toimintaa kuvataan kyvykkäästi tehdyksi, sen on joku ihminen tehnyt/toteuttanut. Näin muodostuu jatkumo, jonka toisessa päässä arvotuksen painopisteenä on ihminen ja toisessa asia (ks. kuvio 1).

Kuvio 1. Ihmisten arvottaminen 'kyvykkyyden' merkityksin.

'Kyvykkyyden' modaaliset merkitykset voi nähdä dynaamisena modaalisuutena eli henkilön sisäisenä mahdollisuutena tai välttämättömyytenä saada aikaan jokin asiantila (Kangasniemi 1992: 19; ks. myös Hakulinen & Karlsson 1979: 264). 'Kyvykkyyden' merkitykset eivät siten voi saada epäinhimillistä toimijaa, ja jos näin muodollisesti (esim. sanottaessa *metodi kykenee*) tapahtuu, kyse on metaforisesta käytöstä (vrt. Kangasniemi 1992: 29, 35). Merkityslähtöinen lähestymistapa on siten tulkinnassa kieliopillista määräävämpi.

Talouden kieltä on luonnehdittu asiakeskeiseksi tapahtumien selostamiseksi, jossa toiminnat tapahtuvat ikään kuin itsestään ilman inhimillistä toimijaa. Jos toimija tekstissä on, se on usein epäinhimillinen abstraktio (esim. *kilpailukyky edellyttää*), jolloin tulkittu ilmiö objektivoidaan olemassa olevaksi ja agenttiiviseksi. (Heikkinen 1999: 291–292; Hirsto 2007: 6–7; Karvonen 1999: 151–157.) Vaikka inhimillinen toimija onkin talousteksteissä harvinainen, ainakin talousjournalistisissa teksteissä kuvataan myös yhteiskunnan valtaapitävien toimijoiden tekoja (ks. Karvonen 1999: 161–163; Katajamäki 2002: 156–161). 'Kyvykkyyden' merkitysten analyysi puolestaan tarkastelee sitä, keihin arvottaminen kohdistuu ja millaisia kykyjä heillä esitetään olevan. Tekstin ihmistä tarkastellaan arvottamisen kohteena, ei toimijana, ja näin tarkastelun näkökulma siirtyy ideationaalisesta, tekstiin tuotetusta maailman kuvaamisesta interpersonaalisten merkitysten kuvaamiseen.

Arvotukset ovat kielellisiä keinoja, jotka kantavat mukanaan vuosisatoina niihin kerääntyneitä merkityksiä siitä, mitä pidetään arvostettuna ja mitä ei (Thompson & Hunston 2000: 15). Samalla sanat kantavat mukanaan näitä perinteitä: merkitykset ovat sosiaalisesti latautunutta perinnetietoa. Ihmisten arvottaminen kuuluu alueelle, jossa yleiskielen kantamat merkitykset ja arvotusten sosiaalinen pohja ovat yleisiä. Ne ovat yhteisesti jaettuina. Asia-arvottaminen on puolestaan vahvemmin kontekstisidonnaista (Painter 2003: 202). Vaikka ihmisten arvottaminen 'kyvykkyyden' merkityksin oletettavasti pohjautuukin yhteisempään arvopohjaan sen suhteen mitä ja millaista ihmistä pidetään kyvykkäänä, talousjournalistisen diskurssissa näitä merkityksiä tuotettaneen omin erityislaatuisin puhetavoin.

Artikkelin aineistona on 20 pääkirjoitusta, jotka ovat ilmestyneet vuosien 2001 ja 2005 syyskuissa ja joiden pääväitteessä kuvataan meneillään olevaa kehityskulkua. Kehityskulut ovat pääosin taloudellisia, mutta mukana on myös muutama poliittinen kehityskulku. Kun kuvattavana on poliittinen kehityskulku, silläkin on jonkinlainen sidosnimenomaan talouspoliittisiin asioihin.

2 Sanastolliset 'kyvykkyyden' merkitykset

Aineiston pääkirjoituksissa ihmisiä kuvailevia adjektiiveja tai adverbeja on muutama. Esimerkissä 1 Schröderiä arvotetaan substantiivikantaisella adjektiivilla *muutoshakuinen* ja häntä ja hänen keinojen etsimistään substantiivikantaisella adverbilla *ennakkoluulottomasti*. Adverbin käyttö merkityksen rakentamisessa kohdistaa arvottamisen erityisesti Schröderin tekemiseen (etsimiseen), ja näin kohdistuminen ihmiseen alkaa liudentua kohti asia-arvottamista. Esimerkin 'kyvykkyyden' merkityksin kyky tehdä muutoksia ja kyky ennakkoluulottomuuteen arvottuvat positiivisiksi. Kiinnostavasti merkitykset esitetään roolisidonnaisina sanalla *sosiaalidemokraatiksi*, mikä implisiittisesti rakentaa 'yllättymisen' merkityksiä. Samalla sosiaalidemokraattisuus ja muutoshakuisuus asettuvat lauseessa vastakkain. Vastakkainasettelu rakentaa lauseessa talousliberalistista ideologiaa, jossa muutoshakuisuus ja ennakkoluulottomuus ovat hyvinä pidettyjä asioita ja jonka noudattajana Schröder sosiaalidemokraattina saattaa sittenkin olla taitamaton.

- (1) Schröder on ollut sosiaalidemokraatiksi hyvinkin **muutoshakuinen** ja etsinyt **ennakkoluulottomasti** keinoja ylläpitää Saksan kattavaa hyvinvointivaltiota. (TS15092005, kpl2)

Esimerkin 1 merkityksen tuottamistavoissa näkyy se, että se on toinen aineiston kahdesta pääkirjoituksesta, joissa aihe on ihmiskeskeinen. Esimerkissä 2 'kyvykäs' on sen sijaan institutionaalinen toimija. Esimerkin 2 institutionaalisenä toimijana on OP-ryhmä, jonka 'tekijyyden' esitetään vahvistuvan ja näin kehittyvän positiiviseen suuntaan. Tilanteita tarkastellaan siten OP-ryhmän näkökulmasta, eikä esimerkiksi Nordean tai globaalistumiskehitystä vastustavan näkökulmasta. Inhimillistävällä -jäjohtimella johdettu substantiivi *tekijä* määreineen on ihmisten arvottamista. Silti se rakentaa tekemiseen kohdistuvia merkityksiä verrattuna ilmaisuun **vahva OP-ryhmä*.

Siten verbikantaiseen *tekijään* kohdistuvaan ihmisten arvottamiseen voi nähdä sisältyvän myös asia-arvottamisen painotuksen.

- (2) OP-ryhmästä tulee järjestelyn myötä **entistä vahvempi** tekijä suomalaisilla finanssimarkkinoilla. (KL13092005, kp17)

Esimerkissä 3 todetaan, että siitä (OP-ryhmästä) tulee tasavahva kilpailija Nordean ja Sammon kanssa. Lause itsenäisenä kokonaisuutena ei sisällä tietoa tulemisen suunnasta eli siitä, oliko OP-ryhmä aikaisemmin heikompi vai vahvempi kilpailija. Vaikka talouden diskurssissa niin nousu kuin laskukin voivat olla hyviä tai huonoja riippuen siitä, mikä tapahtuma on kyseessä (esim. työttömyys/työllisyys), ”tasavahvaksi tulemisesta” puhuttaneen pelkästään silloin, kun kyse on parantumisesta. Myös tekstiyhteys vahvistaa tulkintaa siitä, että tuleminen tässä tapauksessa tarkoittaa kilpailukyvyn parantumista, ei huonontumista.

- (3) Kasvavilla henkivakuutusmarkkinoilla siitä tulee **tasavahva** kilpailija Nordean ja Sammon kanssa. (KL13092005, kp17)

Instituutiolla voi olla myös ominaisuus, jonka avulla se onnistuu jossakin asiassa (esimerkissä 4 *valppaus*). Arvottavuus syntyy tällöin positiiviseksi luokitellusta substantiivista, joka on adjektiivikantainen (*valpas*). Arvottavuuden sijoittumisen ominaisuutta kuvaavaan sanaan huomaa, kun vertaa ilmausta lauseeseen **Kiristynyt kilpailu maailmanmarkkinoilla ja keskuspankkien apaattisuus pitävät siitä huolen*. Vaikka ominaisuus määrittääkin arvotuksen suunnan, lauseyhteys on rakentamassa siitä arvotusta.

- (4) Kiristynyt kilpailu maailmanmarkkinoilla ja keskuspankkien **valppaus** pitänevät siitä huolen. (KL07092005, kp15)

Sanastollisin keinoin esitetty taitavuus (esimerkki 5) voi niin ikään painottua asiaan, kun taitavuus ilmaistaan adverbilla ja tekeminen esitetään passiivissa. Esimerkissä kehutaan järjestelyvalmistelun hoitamista taiten tehdyksi, jolloin mielestäni on kyse samalla järjestelijöiden implisiittisestä kehumisesta. Jostakin syystä tekstissä ei kuitenkaan nimetä kehumisen kohteita tai ylipäänsä puhuta ihmisistä. Arvottamisen kohdentaminen asiaan ja tekemiseen toimii jonkinlaisena kirjoittajan esitystavallisena

strategiana kehua kohdistamatta arvotusta kuitenkaan ihmisiin. Toisaalta esimerkki kertoo ideologiasta, jossa asia on ihmistä tärkeämpi.

- (5) Järjestelyn valmistelu on hoidettu **taitavasti**, ja omistuksen arvo on saatu kohoamaan. (TS04092001, kpl7)

Sanastolliset 'kyvykkyyden' merkitykset ovat aineistossa harvinaisia, ja ne tuntuvat kohdentuvan erityisesti institutionaalisiin toimijoihin tai vähintäänkin poliittisiin henkilöihin. Täytyy kuitenkin huomata, että harvinaisuudestaan huolimatta tämän-
tapaiset 'kyvykkyyden' merkitykset ovat mahdollisia. Valitsemalla ihmiskeskeisen aineiston näistä mahdollisuuksien rajoista saataisiin tarkempi ja varioivampi kuva.

3 Kieliopilliset 'kyvykkyyden' merkitykset raja-alueineen

Sanastollisten 'kyvykkyyden' merkitysten lisäksi voidaan erottaa kieliopillisia 'kyvykkyyden' merkityksiä. Esimerkissä 6 'kyvykkyyden' merkityksiä rakennetaan modaalisella verbillä *pystyä*. Tässä tekstissä arvioidaan finanssiryhmittymää, joten kohteena on siten toimija. Arvotus kuvataan ulkoisen äänen toiveena (ks. White 1998).

- (6) Se ei tyydyttänyt niitä, joiden ajatuksissa oli luoda Pohjolasta ja osuuspankeista suuri, leimallisesti suomalainen finanssiryhmittymä, joka **pystyy** ajan oloon täysiverisesti kilpailemaan Sammon ja Nordean kanssa. (KL13092005, kpl4)

'Kyvykkyyden' merkityksiä rakennetaan aineistossa muun muassa käyttämällä verbiä *kyetä*. Esimerkissä 7 'kyvykkääksi' esitetään *suurten erien ostajaa*. Samalla sisäänostohintojen painaminen alemmas arvottuu positiiviseksi asiaksi. Ne ovat siten pyrkimyksiä, joihin kuitenkin vain toinen toimija pystyy ja toinen ei. 'Kyvykkyyden' merkitysten rakentaminen verbein toteutuu esimerkissä 8, jossa esitetään poliittinen eliitti 'kyvyttömäksi'.

- (7) Kun suuret myymäläketjut ostavat samoja tuotteita samoilta tukkukaupoilta ja maahantuojilta, suurten erien ostaja **kykenee** painamaan sisäänostohintoja yhä alemmaksi. (KL07092001, kpl3)

- (8) Poliittinen eliitti **ei** muutoksiin **ole** kuitenkaan **kyennyt**.

Siinä missä esimerkeissä 7 ja 8 esitettiin suurten erien ostaja 'kyvykkääksi' ja poliittinen eliitti 'kyvyttömäksi', esimerkissä 9 sanominen painottuu siihen, mihin ei kyetä eli

asiaan. Tähän tulkintaan voi päätyä kuitenkin vain tekstimerkitysten näkökulmasta, sillä esimerkki 9 on kieliopilliselta rakenteeltaan esimerkkien 7 ja 8 kaltainen. Esimerkissä 9 se, kuka tai mikä on kyvytön, ei ole merkityksellistä, sillä arvottaminen kohdistuu nimenomaan mahdolliseen inflaation nousemiseen. Nyt 'kyvyttömät' keskuspankit saattaisivat siten olla 'parhaimmat' hillitsijät, mutta kenties **kukaan** ei asiaan kykene.

- (9) Tähän sisältyy vaikea ristiriita, sillä keskuspankit **eivät** nyt **kykene** hillitsemään mahdollista inflaatiota korkojen korotuksilla. (TS13092001, kpl7)

Selkeästi arvotus painottuu asiaan seuraavissa esimerkeissä. Esimerkissä 10 'kyvykkyyden' merkitys rakennetaan passiivimuotoisella *on voitu* apuverbillä. Passiivimuoto jättää 'siirtäjät' implisiittisiksi, mutta oletettavasti 'siirtäjät' ovat japanilaiset yritykset eivätkä esimerkiksi Japanin viranomaiset. 'Kyvykkyyden' merkitysten kohteena on se, että työvoimaa on siirretty (asia). Puhumalla työvoiman siirtämisestä sen asemesta, että puhuttaisiin, miten yritykset ovat siirrelleet työntekijöitä, vältetään esittämästä työnantajaa hallitsevana toimijana, jolle työntekijät ovat 'pelinappuloita'. Esimerkeissä 11 ja 12 taloudellisuuden tehokkuuden maksimoinnin harjoittaminen ja valtionvelan pienentäminen asettuvat joksikin, mihin olisi syytä pyrkiä.

- (10) Japanilaiset yritykset ovat tähän mennessä välttyneet suurilta irtisanomisilta, koska työvoimaa **on voitu** siirtää tilapäisesti tytäryhtiöiden tai alihankkijoiden palvelukseen. (KL04092001, kpl4)
- (11) Näin on tapahtunut aina, kun taloudellisen tehokkuuden maksimointia **ei** syystä tai toisesta **ole voitu** harjoittaa. (TS14092001, kpl6)
- (12) Pörssin alavireisyys rajoittaa puolestaan valtionyhtiöiden osakemyyntejä, joilla valtionvelkaa **on** tähän saakka **voitu** pienentää kymmeniä miljardeja markkoja. (KL19072001, kpl3)

Yhdenlaiselle 'kyvykkyyden' merkitysten raja-alueelle saavutaan silloin, kun puhutaan kyvyistä entiteetteinä tai sen määreinä, kuten esimerkeissä 13 ja 14 (*uudistuskyky, kilpailukykyongelma*). Substantiiveina näiden merkitysten tulkinta eksplisiittisiksi pohjautuu siihen, että uudistuskyky todetaan heikoksi ja kilpailukykyyn olevan ongelmassa. Arvotuksen kohde on keskeinen kriteeri arvotuksen luokittelussa ihmisten arvottamiseksi tai asia-arvottamiseksi (Martin & White 2005: 59). Substantiivin *kyky* luokittelun tekee ongelmalliseksi se, että sitä voidaan käyttää viitattaessa niin inhimillisten kuin epäinhimillistenkin entiteettien ominaisuuksiin (ks. PS 1997 sv. *kyky*). Saman muodon eri merkitysten erottaminen toisistaan pohjautuu tulkintaan siitä, puhutaanko

kyvyistä, toisin sanoen inhimillisistä ominaisuuksista, joilla voi saada aikaan jotain. Koska uudistusten tekeminen ja kilpaileminen vaativat inhimillisen toimijan, luokittelen molemmat esimerkit ihmisten arvottamiseksi 'kyvykkyyden' merkityksin. Ne eivät tapahdu itsestään, vaikka abstrahointi tällaista kuvaa osaltaan rakentaakin. Näin inhimillisen entiteetin *uudistuskyky* genetiiviattribuutti *poliittisen järjestelmän* on metaforista kielenkäyttöä, jossa itse asiassa on puhe poliitikoista ja heidän toiminnastaan. Esimerkissä 14 varustamot ovat tulkittavissa institutionaaliseksi inhimilliseksi toimijaksi, jonka yksi sisäisistä ominaisuuksia on kyky kilpailla. Kun sana (*kilpailu*)*kyky* on pääsanana määreenä, kyvyttömyys rakennetaan itsestäänselvyydeksi. Ongelmien esitetään aiheutuvan sopimusten palkkatasosta.

- (13) Poliittisen järjestelmän **heikko uudistuskyky** ei ole kuitenkaan estänyt Saksan yrityselämää sopeutumasta maailman muutoksiin. (TS15092005, kpl4)
- (14) Erilaisista valtion tukitoimista huolimatta suomalaisten sopimusten palkkataso on ollut varustamoille **kilpailukykyongelma**. (TS08092005, kpl8)

Esimerkki 13 havainnollistaa myös sitä, että lauseen eksplisiittinen arvotus voidaan esittää lauseessa tuttuina ja samalla itsestään selvänä asiana. Poliitikot ovat kylläkin syyppäitä, mutta oleellisempaa näyttää olevan se, että Saksan yrityselämä on kyennyt sopeutumaan maailman muutoksiin. Samalla lauseessa asettuu vastakkain eksplisiittinen ja implisiittinen arvottaminen; kyvyttömyyden poliittinen järjestelmä ja neuvokas yrityselämä.

Esimerkissä 15 rakennetaan 'mahdollisuuden' merkityksiä käyttäen kieltomuotoa ja aikamuotona preesensia. 'Mahdollisuuden' merkitykset Halliday sijoittaa samalle jatkumolle kuin 'kyvyttömyyden' merkitykset, mutta 'mahdollisuuden' merkityksiä tuotetaan objektiivisempaa esitystapaa rakentaen (Halliday 1994: 359). Esimerkissä 'mahdottomuus' kohdistuu puhumiseen. Koska on selvää, että **puhuminen** on mahdollista, esimerkki ei rakenna niinkään 'mahdottomuuden' merkityksiä vaan joitain muita. Talouden maailmassa eri intressiryhmillä on omat pyrkimyksensä. Toisen intressiryhmän on edullista väittää talouden heikentyneen siinä missä toisen vahvistuneen. Taloutta arvioitaessa ja ennustettaessa nämä intressiristiriidat kohtaavat, ja puhua voikin arvioinnin ja ennustamisen moniäänisyydestä, heteroglossisuudesta (ks. White 1998). Siten on selvää, että vaikka pääkirjoituksessa todetaan kasvun heikenty-

neen, joku muu on asiasta eri mieltä. Näin 'mahdottomuuden' merkitys toimii samanaikaisesti sekä vahvistuksena että ohjeistuksena.

(15) Ensi vuonna kasvu on samaa luokkaa, joten mistään hetkellisestä kasvun hidastumisesta ei näillä näkymin voi puhua. (KL19072001, kpl1)

'Mahdollisuuden' merkitykset eivät kuulu 'kyvykkyyden' merkityksiin, sillä niissä ei inhimillistä toimijaa ole edes implisiittisesti. Verbeille sen sijaan voitaisiin ajatella verbisemanttinen toimija: joku on 'puhuja'. Tämä kuitenkin siirtäisi tarkastelun esitystapaa korostavasta kognitiiviseen suuntaan, ja samalla häivyttäisi esitystavallisten merkityksen muodostamisen yhden rajapinnan.

4 Yhteenveto

Taloussanomalehtien pääkirjoituksissa 'kyvykkyyden' merkitykset ovat vähäisiä. Vähäisyydestä huolimatta ne ovat tekstilajille mahdollisia tapoja tuottaa arvottavia merkityksiä. 'Kyvykkyyden' merkitysten voi nähdä yhtenä tapana noudattaa konventioita, joiden mukaan subjektiivisuus ja kantaaottavuus kuuluvat pääkirjoituksiin. Merkitysten vähäisyys on sidoksissa osaltaan talouden puhetapoihin eli taloustahtumien esittämiseen itsestään tapahtuvina ja sellaisina, joille vain harvoin löytyy syytä tai kehuttava.

Taloussanomalehtien pääkirjoitusten 'kyvykkyyden' merkityksiä rakennetaan seuraavanlaisin merkitysten tuottamisen tavoin: Jos kyvykäs mainitaan, se on yleensä institutionaalinen inhimillinen toimija, joko taloudellinen, poliittinen tai talouspoliittinen toimija. Mahdollista on myös nimetä kyvykkääksi tai kyvyttömäksi poliittinen henkilö. Taloussanomalehden toimijat eivät useinkaan ole yksittäisiä henkilöitä, vaan usein henkilöryhmiä tai institutionaalisia toimijoita (ks. Katajamäki 2002). Usein kyvykäs jää implisiittiseksi, jolloin arvotuksen painopisteenä on asia. Asiat, joihin kyvykkyys/kyvyttömyys kohdentuu, ovat niin ikään taloudellista, poliittista tai talouspoliittista toimintaa sekä tekoja, tapahtumia tai sanomisia.

Kieliopilliset keinot ovat aineistossa rakentamassa merkityksiä siinä missä selvimmin ihmisiin kohdistuvat sanastollisetkin keinot. Merkityksen tuottamistavat ovat osaltaan rakentamassa talouspääkirjoitusten asiapainotteisuutta, joka säilyy usein silloinkin, kun kyse on ihmisten arvottamisesta. Tällaiset puhutavat lienevät ominaisia nimenomaan taloussanomalehtien pääkirjoituksille. Puhetapoja olisikin kiinnostavaa jatkotutkimuksissa vertailla niin talousuutisiin, yleissanomalehtien pääkirjoituksiin tai taloustieteellisiin teksteihin. On esimerkiksi mahdollista, että vaikka talousuutisoinnissa subjektiivisuus rakentuisikin uutistekstien kielenkäyttöön, tämä ei tapahdu 'kyvykkyyden' merkityksin. Mikäli tällaiset merkitykset olisi asemoitavissa juuri pääkirjoituksiin, puhetapaa voisi selittää (ks. Fairclough 2003) pääkirjoitustoimittajan laajemmalla sosiaalisella roolilla suhteessa uutistoimittajaan.

Viitteet

- ¹ Artikkelini on osa väitöskirjatutkimustani, jossa selvitän taloussanomalehtien pääkirjoitusten subjektiivisuutta ja arvottavien kielellisten keinojen käyttöä.
- ² Oleminen käsitetään kuitenkin sosiaalisen konstruktionismin (ks. Berger & Luckmann (1994) [1966], Pälli 2003) mukaisesti. Pikemminkin olisi siis sanottava, että sellaisena kuin maailman esitetään olevan. Tämä teoreettinen lähestymistapa on taustalla silloin, kun puhutaan merkitysten rakentamisesta ja rakentumisesta eli representaatiosta.

Lähteet

- Berger, P. L. & T. Luckmann, (1994) [1966]. *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma*. Suom. ja toim. V. Raiskila. Gaudeamus.
- Dijk, T. A. van (1993). *Elite Discourse and Racism*. Lontoo: Sage.
- Fairclough, N. (2003). *Critical Discourse Analysis in Researching Language in the New Capitalism: Overdetermination, Transdisciplinarity and Textual Analysis*. [online, lainattu 15.8.2007]. Saatavilla: www.ling.lancs.ac.uk/staff/norman/2003b.doc.
- Fink, C. C. (1996). *Strategic Newspaper Management*. Boston: Allyn and Bacon.
- Hakulinen, A. & F. Karlsson (1979). *Nykysuomen lauseoppia*. Helsinki: SKS.
- Halliday, M. A. K. (1994). *An Introduction to Functional Grammar*. 2. painos. Lontoo: Arnold.
- Heikkinen, V. (1999). *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. Helsinki: SKS.
- Hirsto, H. (2007). Mekanistiset markkinat. Pörssin ja maailman suhteita mediassa. *Kielikuvia* 1/2007, 4–9.
- Hoey, M. (1983). *On the Surface of Discourse*. Lontoo: Allen & Unwin.
- Huovila, T. (2001). *Pääkirjoitus kohdistaa kiista-asiaan*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Karvonen, P. (1999). Missä on taloustekstin ihminen? Teoksessa: *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*, 151–167. 2. painos. Toim. J. Kalliokoski. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Kangasniemi, H. (1992). *Modal Expressions in Finnish*. Helsinki: SKS.
- Katajamäki, H. (2002). Inhimilliset toimijat - Miten he toimivat? Teoksessa: *Erikoiskielet ja käännösteoria, Vakki-symposiumi XXII, Vaasa 9.–10.2.2002*, 149–161. Toim. M. Koskela & N. Pilke. Vaasan yliopiston käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmän julkaisut 29. Vaasa.

- Katajamäki, H. (2006). Arvottavien merkitysten rakentaminen taloussanomalehtien pääkirjoituksissa. Teoksessa *Erikoiskielet ja käännösteoria, Vakki-symposiumi XXVI, Vaasa 11.–12.2.2006*, 97–108. Toim. E. Lehtinen & N. Niemelä. Vaasan yliopiston käännösteorian ja ammattikielten tutkijaryhmän julkaisut 33. Vaasa.
- Martin, J. R. (2000). Beyond exchange: APPRAISAL systems in English. Teoksessa: *Evaluation in Text. Authorial Stance and the Construction of Discourse*, 142–175. Toim. S. Hunston & G. Thompson. Oxford: Oxford University Press.
- Martin, J. R. & P. R. R. White (2005). *The Language of Evaluation. Appraisal in English*. Hampshire & New York: Palgrave Macmillan.
- Painter, C. (2003). Developing attitude: An ontogenetic perspective on Appraisal. *Text* 23: 2, 183–209.
- PS = *Cd-perussanakirja* (1997). Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 94. Toim. R. Haarala, M. Lehtinen, R. Eronen, E.-R Grönros, M. Haapanen, E. Nikunen, I. Nissinen & T. Rahikainen. Suunnittelu ja toteutus: Lingsoft Oy. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Pälli, P. (2003). *Ihmisyhmä diskurssissa ja diskurssina*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Thompson, G. & S. Hunston (2000). Evaluation: An Introduction. Teoksessa: *Evaluation in Text. Authorial Stance and the Construction of Discourse*, 1–27. Toim. S. Hunston & G. Thompson. Oxford: Oxford University Press.
- White, P. R. R. (1998). *Telling Media Tales: the news story as rhetoric*. [online, lainattu 5.1.2004]. Saatavilla: <http://www.grammatics.com/appraisal/AppraisalKeyReferences.html>.